

Świat wartości na opak w *Moralności pani Dulskiej*

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Schemat](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Gabriela Zapolska, *Moralność pani Dulskiej*, oprac. T. Weiss, Poznań 1986, s. 52-53.
- Źródło: Gabriela Zapolska, *Moralność pani Dulskiej*, oprac. T. Weiss, Poznań 1986, s. 35-36.

Pani Dulska jest kobietą z zasadami. Wielokrotnie powołuje się na nie, kiedy tłumaczy swoje decyzje przed innymi postaciami dramatu. Główna bohaterka dramatu Gabrieli Zapolskiej jest jednak przykładem, że osobisty kodeks moralny może być wykorzystany do tego, aby usprawiedliwić własną nikczemność. Przekonania Dulskiej tworzą system wartości na opak.

Twoje cele

- Scharakteryzujesz mieszczańską moralność ukazaną w dramacie Gabrieli Zapolskiej *Moralność pani Dulskiej*.
- Wymienisz wartości, którymi kieruje się główna bohaterka dramatu.
- Opiszysz sytuacje, w których ujawnia się obłuda moralna postaci dramatu.
- Rozpoznasz cechy kołtuna w osobach dramatu występujących w *Moralności pani Dulskiej*.

Przeczytaj

Gabriela Zapolska

Gabriela Zapolska

Źródło: domena publiczna.

Gabriela Zapolska (1857–1921) przełamała w swoim życiu wiele konwenansów, według których żyło współczesne jej polskie społeczeństwo. Aranżowane małżeństwo przyszłej pisarki z porucznikiem Konstantym Śnieżko-Błockim, zawarte w wieku niespełna dwudziestu lat, okazało się niedobre i para szybko się rozeszła. Odkrywając w sobie powołanie aktorskie, musiała zmierzyć się z [ostracyzmem](#) konserwatywnego otoczenia postrzegającego kobiety aktorki jako osoby o złej reputacji. Wobec braku społecznego autorytetu zawodu Zapolska wyjechała do Francji, gdzie próbowała kontynuować karierę sceniczną. Jako aktorka nie osiągnęła jednak

nigdy sukcesu. Równoległe do pracy w teatrze zajmowała się działalnością pisarską i po powrocie do kraju ostatecznie porzuciła scenę, odtąd utrzymując się głównie z pracy piórem. W 1901 roku ponownie wyszła za mąż, za malarza Stanisława Janowskiego. Wspólnie prowadzili objazdową trupę teatralną, z powodzeniem odwiedzając wiele miast Galicji. Podczas tej działalności powstały najwybitniejsze utwory Zapolskiej, takie jak *Moralność pani Dulskiej* (1906) i *Panna Maliczewska* (1910). W ostatnich latach życia stosunki pisarki z Janowskim uległy ochłodzeniu i małżonkowie oddalili się od siebie. Zapolska zmarła w zapomnieniu i osamotnieniu we Lwowie w 1921 roku.

Filistrzy i kołtuni

Wyraz „[filister](#)” stał się w Młodej Polsce synonimem człowieka o niskich ambicjach, niewybrednym guście i ciasnych horyzontach. Młodopolscy artyści ochrzcili tym

mianem wszystkich ludzi pozbawionych aspiracji innych niż materialne, kierujących się jedynie własnym interesem. Taką postawę obserwowali najczęściej wśród przedstawicieli mieszczaństwa, którzy pogardzali ambitniejszą sztuką, a w życiu kierowali się zakłamaną moralnością.

Wyrazem bliskoznacznym do „filistra” był „kołtun” – nazywano tak ludzi zacofanych, ograniczonych intelektualnie. O ile filister postępował egoistycznie z wyrachowania i wygodnictwa, o tyle kołtuństwo wynikało z wrodzonej głupoty, braku odpowiedniej edukacji i wychowania. Było ono niejako przypisane do warstwy drobnomieszczaństwa, której członkowie stawiali sobie za główny cel zdobycie majątku wszelkimi możliwymi środkami.

Plac Krakowski we Lwowie (plac Jarosława Osmomysła), rok 1904

Źródło: domena publiczna.

Z krytyki filisterstwa i kołtuństwa Gabriela Zapolska uczyniła główny temat swojej twórczości. Niemal w każdym jej dramacie pojawiały się treści piętnujące ten styl życia. W *Moralności pani Dulskiej* druzgocące słowa o wartościach wyznawanych przez własną rodzinę wypowiada Zbyszko:

Gabriela Zapolska

” *Moralność pani Dulskiej*

[fragment]

ZBYSZKO

Dziękuję. Mam dosyć kołtunerii w domu i w... samym sobie.

JULIASIEWICZOWA

Dlaczego jesteś... kołtunem?

ZBYSZKO

Bom się urodził po kołtuńsku, aniele! bo w łonie matki już nim byłem – bo żebym skórę zdarł z siebie, mam tam pod spodem, w duszy, całą warstwę kołtunerii, której nic wyplenić nie zdoła. Coś, taki nowy, taki inny walczy z tym podstawowym – szarpie się, ciska. Ale ja wiem, że to do czasu, że ten kołtun rodzinny weźmie mnie za łeb, że przyjdzie czas, gdy ja będę Felicjanem, będę odbierał czynsze, będę... no... Dulskim, pra-Dulskim, ober-Dulskim, że będę rodził Dulskich, całe legiony Dulskich – będę miał srebrne wesele i porządny nagrobek, z dala od samobójców. I nie będę zielony, ale nalany tłuszczem i nalany teoriami, i będę mówił dużo o Bogu...

Urywa – idzie do fortepianu i gra nerwowo

JULIASIEWIECZOWA

Podchodzi za nim

Z kołtuństwa można się wyswobodzić.

ZBYSZKO

Nieprawda. Tobie się zdaje, że jesteś wyzwolona, bo masz trochę

politury po wierzchu. Ale ty jesteś tylko zrobiona na mahoń – jak twoje secesyjne meble i twoje malowane włosy. To jest piętno... pani radczyni... piętno...

Źródło: Gabriela Zapolska, *Moralność pani Dulskiej*, oprac. T. Weiss, Poznań 1986, s. 52–53.

Zbyszko brzydzi się obyczajami panującymi wśród Dulskich, dla których istotniejsze są zewnętrzne pozory i opinia innych niż prawda. Dostrzega również skrajny konformizm swojej rodziny objawiający się w etyce postępowania w myśl zasady: „To się nieraz robi”. Mimo tej świadomości Zbyszko uważa, że jest skazany na podobne życie. Wyznaje [deterministyczne](#) przekonanie, że los człowieka jest z góry przesądzony z powodu czynników niezależnych od niego, takich jak środowisko dorastania, wychowanie i odziedziczone po przodkach cechy. Zapolska jako jedna z pierwszych w polskiej dramaturgii poruszyła kwestię mieszczańskiej obłudy.

Gabriela Zapolska w roli Chochlika w *Balladynie*, rok 1884

Źródło: domena publiczna.

Wydając w 1907 roku *Moralność pani Dulskiej*, a później *Pannę Maliczewską* (1911) oraz *Ich czworo* (1912), wpisała się w powstały wówczas antymieszczański nurt reprezentowany między innymi przez sztuki sceniczne Tadeusza Rittnera i Adolfa Nowaczyńskiego. W utworach tych pisarzy bohaterowie, którzy próbują przeciwstawić hipokryzji wyższe wartości etyczne, ponoszą zazwyczaj klęskę.

Pisarstwo jako protest przeciw obłudzie

Wiele dramatów Zapolskiej można odczytywać jako studium życia według podwójnych standardów etycznych. Bohaterowie jej sztuk często powołują się na społeczne normy i przyzwoitość, jeśli chcą usprawiedliwić własne podłe postępowanie. Ich moralność

jest jednak plastyczna – dobierają swoje zasady według aktualnych potrzeb oraz interpretują je w sposób korzystny dla siebie.

W *Moralności pani Dulskiej* ta problematyka jest szczególnie widoczna:

” Gabriela Zapolska

Moralność pani Dulskiej

[fragment]

LOKATORKA

Czy pani ma mi co do zarzucenia?

DULSKA

Z wybuchem

A! proszę pani, to już przechodzi granice! A skandal, który pani przez swe otrucie wywołała?

LOKATORKA

A więc o to chodzi?

DULSKA

A o cóż innego? Płacili mi państwo czynsz – dzieci i psów nie mieli, ostatecznie tyle, co o te ranne trzepanie dywanów się rozchodziło. I mogliby państwo mieszkać nadal, aż tu... skoro o tym pomyślę, [pasy](#) na mnie biją. Pogotowie ratunkowe przed moją kamienicą!!! Pogotowie! jak przed szynkiem, gdzie się pobijają.

LOKATORKA

Ależ, proszę pani, wypadek może się zdarzyć wszędzie.

DULSKA

W porządnej kamienicy wypadki się nie trafiają. Czy pani widziała kiedy przed hrabską kamienicą pogotowie? Nie! A potem ta publika w gazetach! Trzy razy wymienione nazwisko Dulskiej – nazwisko moich córek przy takim skandalu...

Źródło: Gabriela Zapolska, *Moralność pani Dulskiej*, oprac. T. Weiss, Poznań 1986, s. 35–36.

Zapolska w swych komediach atakowała mieszczański styl życia. Obnażała zakłamanie osób, które zachowują standardy etyczne tylko pozornie, kierując się w życiu jedynie własnym interesem i wygodą. Tego rodzaju ludzie tworzą świat wartości na opak – deklarują przywiązanie do zasad moralnych, lecz zmieniają ich sens; wykorzystują je dla zaspokojenia własnych niskich potrzeb i zapominają o nich, kiedy są im niepotrzebne.

Słownik

determinizm

(łac. *determinare* – ograniczyć, określić) – pogląd zakładający, że egzystencja i działania człowieka są niezależne od wolnej woli, lecz uwarunkowane przez czynniki biologiczne, środowiskowe i historyczne

filister

(niem. *Philister*) – negatywne określenie ludzi o wąskich horyzontach, najczęściej mieszczan zajmujących się handlem, dla których jedyną wartością był pieniądź

kołtun

popularne w okresie Młodej Polski określenie człowieka o niskich ambicjach; wyraz oznaczał pierwotnie sklezione łojem pęki włosów, których noszenie było rozpowszechnione wśród chłopstwa z powodu braku higieny, nieczesania się i częstego zakładania czapek, a według ludowych wierzeń miało ochraniać przed chorobami i złymi mocami

ostracyzm

(gr. *ostrakismós* < *ostrakon* – skorupka) – wykluczenie z towarzystwa lub środowiska osoby, która mu się naraziła; też: atmosfera niechęci lub wrogości otaczająca taką osobę; w starożytnej Grecji: głosowanie za pomocą glinianych skorupki z wypisanym nazwiskiem obywatela, którego należało wydrzeć z kraju

Schemat

Polecenie 1

Wybierz jeden z cytatów zamieszczonych w schemacie interaktywnym. Opisz w wypowiedzi pisemnej sytuację, w której został wypowiedziany i wyjaśnij, jaką zasadę postępowania przekazuje.

Polecenie 2

Na podstawie cytatów scharakteryzuj „moralność” wyznawaną przez panią Dulską.

Bibliografia: Gabriela Zapolska, *Moralność pani Dulskiej*, oprac. T. Weiss, Wrocław 1986, s. 23, 32, 34, 35, 38, 42, 44, 59, 62, 73, 100, 122, 154.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Ćwiczenie 2

Wskaż cechy kołtuna.

- nade wszystko ceni dobra materialne
- postępuje w sposób obłudny z powodu wyrachowania
- nie interesuje się sztuką
- jest wykształcony i odcytany

Ćwiczenie 3

Zdefiniuj, czym jest życie ponad stan według Anieli Dulskiej.

Ćwiczenie 4

Jaki wpływ na zasady moralne pani Dulskiej wywiera pieniądz? Sformułuj wypowiedź pisemną.

Ćwiczenie 5

Opisz reakcję tytułowej bohaterki dramatu na konieczność zapłacenia tysiąca koron Hance w zamian za zrzeczenie się przez dziewczynę innych roszczeń w stosunku do Dulskich.

Ćwiczenie 6

Na przykładzie dowolnej sceny dramatu wskaż niespójność między słowami Dulskiej a jej postępowaniem.

Ćwiczenie 7

Na czym polega bunt Zbyszka wobec kołtuństwa? Sformułuj wypowiedź pisemną.

Ćwiczenie 8

Na podstawie dramatu *Moralność pani Dulskiej* odpowiedz na pytanie: Czy zasady, którymi kierowała się bohaterka, można nazwać kodeksem moralnym na opak? Sformułuj krótką wypowiedź pisemną.

Praca domowa

Wyjaśnij pojęcie kołtunerii na przykładzie dowolnie wybranej postaci dramatu *Moralność pani Dulskiej*.

Dla nauczyciela

Autorka: Marzenna Śliwka

Przedmiot: Język polski

Temat: Świat wartości na opak w *Moralności pani Dulskiej*

Grupa docelowa:

III etap edukacyjny, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy i rozszerzony

Podstawa programowa:

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

Zakres podstawowy

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

9) rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów oraz jej związek z programami epoki literackiej, zjawiskami społecznymi, historycznymi, egzystencjalnymi i estetycznymi; poddaje ją refleksji;

10) rozpoznaje w utworze sposoby kreowania: świata przedstawionego (fabuły, bohaterów, akcji, wątków, motywów), narracji, sytuacji lirycznej; interpretuje je i wartościuje;

14) przedstawia propozycję interpretacji utworu, wskazuje w tekście miejsca, które mogą stanowić argumenty na poparcie jego propozycji interpretacyjnej;

15) wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, szczególnie kontekst historycznoliteracki, historyczny, polityczny, kulturowy, filozoficzny, biograficzny, mitologiczny, biblijny, egzystencjalny;

16) rozpoznaje obecne w utworach literackich wartości uniwersalne i narodowe; określa ich rolę i związek z problematyką utworu oraz znaczenie dla budowania własnego systemu wartości.

II. Kształcenie językowe.

1. Gramatyka języka polskiego. Uczeń:

1) wykorzystuje wiedzę z dziedziny fleksji, słowotwórstwa, frazeologii i składni w analizie i interpretacji tekstów oraz tworzeniu własnych wypowiedzi;

3) rozpoznaje argumentacyjny charakter różnych konstrukcji składniowych i ich funkcje w tekście; wykorzystuje je w budowie własnych wypowiedzi;

2. Zróżnicowanie języka. Uczeń:

7) rozpoznaje słownictwo o charakterze wartościującym; odróżnia słownictwo neutralne od słownictwa o zabarwieniu emocjonalnym, oficjalne od potocznego.

4. Ortografia i interpunkcja. Uczeń:

1) stosuje zasady ortografii i interpunkcji, w tym szczególnie: pisowni wielką i małą literą, pisowni łącznej i rozłącznej partykuły *nie* oraz partykuły *-bym, -byś, -by* z różnymi częściami mowy; pisowni zakończeń *-ji, -ii, -i*; zapisu przedrostków *roz-, bez-, wes-, wz-, ws-*; pisowni przyimków złożonych; pisowni nosówek (*a, e*) oraz połączeń *om, on, em, en*; pisowni skrótów i skrótowców;

III. Tworzenie wypowiedzi.

1. Elementy retoryki. Uczeń:

6) rozumie, na czym polega logika i konsekwencja toku rozumowania w wypowiedziach argumentacyjnych i stosuje je we własnych tekstach;

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

4) zgodnie z normami formułuje pytania, odpowiedzi, oceny, redaguje informacje, uzasadnienia, komentarze, głos w dyskusji;

IV. Samokształcenie.

1) rozwija umiejętność pracy samodzielnej między innymi przez przygotowanie różnorodnych form prezentacji własnego stanowiska;

Zakres rozszerzony

II. Kształcenie językowe.

2. Zróżnicowanie języka. Uczeń: spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:

7) określa rolę języka jako narzędzia wartościowania w tekstach literackich;

Lektura uzupełniająca

9) Gabriela Zapolska, *Moralność pani Dulskiej*;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej.

Cele operacyjne. Uczeń:

- charakteryzuje mieszczańską moralność na podstawie dramatu Gabrieli Zapolskiej *Moralność pani Dulskiej*,
- wymienia wartości, którymi kieruje się główna bohaterka,
- opisuje sytuacje, w których ujawnia się obłuda moralna postaci dramatu,
- rozpoznaje cechy kołtuna w osobach dramatu występujących w *Moralności pani Dulskiej*.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. **Przygotowanie do zajęć.** Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał „Świat wartości na opak w *Moralności pani Dulskiej*”. Uczestnicy zajęć zapoznają się z treścią materiału przed lekcją.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel zapoznaje uczniów z celami lekcji. Następnie proponuje wspólną pracę nad gromadzeniem wyrazów bliskoznacznych oraz związków frazeologicznych wokół słów: zasada, moralny.
Nauczyciel zadaje pytania, np.: Czym są zasady moralne? Czy są potrzebne? Czym grozi ich nieprzestrzeganie? W jaki sposób traktowani są ludzie, którzy łamią zasady?

Faza realizacyjna:

1. **Praca w grupach.** Uczestnicy zajęć dobierają się w 4-osobowe zespoły. Ćwiczenie rozpoczyna nauczyciel, określając czas pracy i budując początek historii, np.:
Wyobraźcie sobie, że wraz z grupką przyjaciół znaleźliście się nagle w opuszczonym miasteczku. Tu zatrzymacie się na pewien czas, stąd konieczność ustalenia norm, które będą obowiązywać Was wszystkich. Każde z Was może wpłynąć na to, jak będziecie funkcjonować, dlatego musicie ustalić najważniejsze zasady, do których wszyscy będziecie zobowiązani się stosować. Ułóżcie wspólnie dekalog takich zasad.
2. **Podsumowanie pracy grupowej.** Nauczyciel zadaje pytania, np.: Czy udało się Wam ustalić dekalog? Czy łatwo było ustalić zasady obowiązujące wszystkich? Jakie były trudności? Co wpłynęło na to, że niektóre pomysły nie zostały zaakceptowane przez grupę?
3. **Praca z tekstem** – dyskusja na temat postaw bohaterów, przede wszystkim Dulskiej i Zbyszka, wobec systemu zasad i wobec kołtuństwa. Uczniowie dzielą się refleksjami na temat postaci, odnoszą się także do pojęć „kołtun”, „kołtuństwo”. Nauczyciel po wysłuchaniu wymiany zdań podkreśla, że utwór Zapolskiej zawiera wszechstronną analizę mieszczaństwa; autorka najwięcej uwagi poświęca moralnej obłudzie, zakłamaniu i bierności bohaterów, którzy akceptują swoją hierarchię wartości i nie podejmują walki o jej zmianę, ponieważ nie wierzą w zwycięstwo. Warto zaznaczyć (o ile nie zrobili tego uczniowie), że główna bohaterka reprezentuje filozofię sprowadzającą się do tezy, że wobec obcych ludzi należy prezentować się jak najlepiej. Zbyszko natomiast ujawnia słabość charakteru, usprawiedliwiając się przeznaczeniem do bycia kołtunem (np. „bom się urodził po kołtuńsku”, „kołtun rodzinny”, „nalany tłuszczem i teoriami”).
4. **Praca z multimediami.** Uczniowie wykonują polecenie 1. i 2. zamieszczone w sekcji „Schemat interaktywny”. Nauczyciel prosi ich o prezentację efektów pracy.
5. **Praca indywidualna.** Uczniowie wykonują samodzielnie ćwiczenia 1., 2., 3., 4., 6., 7. z sekcji „Sprawdź się”. Jeśli na wszystkie nie wystarczy czasu, nauczyciel wybiera ćwiczenia do wykonania.
Prowadzący zajęcia zadaje pytanie: Czy zasady, którymi kierowała się bohaterka, można

nazwać kodeksem moralnym na opak? Uczniowie wypowiadają się, uzasadniając swoje zdanie.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel zawiesza na tablicy dwa plakaty z narysowanym koszem i walizką. Rozdaje uczniom po dwie karteczki samoprzylepne. Prosi, aby uczniowie zapisali na jednej z nich przemyślenia, które zabiorą ze sobą po zajęciach, na drugiej to, czego nie akceptują lub uważają za zbędne. Jedna osoba odczytuje zapisy przy walizce i koszu.

Praca domowa:

1. Napisz monolog, który mogłaby wygłosić pani Dulka po obejrzeniu jednego z obrazów:
 - Francesco Hayez, *Pocałunek*, 1859,
 - Henri de Toulouse-Lautrec, *W łóżku, pocałunek*, 1892,
 - Edward Munch, *Pocałunek*, 1897.

Materiały pomocnicze:

- Leokadia Kaczyńska, *Jak prowadzić dialog z tekstem dramatycznym?*, w: *Metodyka literatury*, tom 2, wybór i oprac. J. Pachecka, A. Piątkowska, K. Sałkiewicz, Warszawa 2002.
- Jadwiga Czachowska, *Gabriela Zapolska. Monografia bio-bibliograficzna*, Kraków 1966.
- Agnieszka Lisak, *Życie towarzyskie w XIX wieku*, Warszawa 2013.

Wskazówki metodyczne

- Uczniowie mogą wykorzystać multimedium „Schemat” do przygotowania się do lekcji powtórkowej.